

Výuka dějin umění a výtvarné výchovy v Olomouci: chronologie a institucionální kontexty

Filozofická fakulta UP

1946 na půdě nové FF UP ustaven seminář dějin umění, vedený od června Václavem Richterem

1950 vznik „sloučené“ katedry věd o umění sjednocující zdejší semináře a transformující je v subjednotky ústavů: dějin umění, estetiky, klasické archeologie a hudební vědy a výchovy, avšak ústav dějin umění je stále velmi často označován jako „seminář“; katedru vede nejprve Bohumil Markalous, po jeho smrti v roce 1952 Václav Richter (do roku 1955, kdy z Olomouce odchází)

1953 vznik Vysoké školy pedagogické (VŠP), na jejíž půdě začala téhož roku působit po zániku Pedagogické fakulty UP katedra hudební a výtvarné výchovy v čele s malířem Aloisem Kučerou

1956 katedra věd o umění FF UP zrušena v souvislosti s utlumováním činnosti filozofické fakulty a jejím postupným nahrazováním institucí VŠP

1956 katedra hudební a výtvarné výchovy VŠP rozdělena na dvě samostatná pracoviště: katedru pro hudební vědu a výchovu a katedru výtvarné výchovy (někdy označovaná jako ústavy)

1958/1959 zánik VŠP a obnovení filozofické fakulty v rámci UP, kam přechází z VŠP i katedra výtvarné výchovy

1962 na katedru výtvarné výchovy přichází Václav Zykmond a buduje zde novou koncepci výuky

1972 oficiální změna názvu pracoviště na katedru výtvarné teorie a výchovy (poprvé se název objevil v roce 1964); 1973 nucený odchod Václava Zykmonda z katedry

1977 vznik katedry teorie kultury (od 1987 katedry teorie a řízení kultury)

1980 zrušení katedry výtvarné teorie a výchovy FF UP, resp. její převedení na PdF UP, kde byla sloučena s katedrou výtvarné výchovy

1980 vznik nové katedry výchovy a vzdělávání dospělých, vycházející z programu realizovaného předtím na katedře výtvarné teorie a výchovy

1990 na základech zrušené katedry teorie a řízení kultury vzniká nová katedra věd o umění a kultuře – která záhy, v tomtéž roce, mění svůj název na katedru věd o umění – se samostatnou sekcí teorie a dějin výtvarných umění

1992 katedra věd o umění se rozděluje na tři samostatná pracoviště: katedru dějin umění (v letech 1995–2004 označovanou jako katedra teorie a dějin výtvarného umění), katedru muzikologie a katedru teorie a dějin dramatických umění (nyní divadelních a filmových studií)

Pedagogická fakulta UP

1946 na nové fakultě založen ústav výtvarné výchovy pod vedením Josefa Vydry, od června 1948 ústav vede František Viktor Mokrý a od července 1950 Alois Kučera

1950 vznik paralelně působícího Pedagogického gymnázia v Olomouci (od roku 1955 Fučíkova pedagogická škola), zajišťujícího výtvarné vzdělávání učitelů pro první stupeň základních škol

1953 ústav výtvarné výchovy nejprve sloučen s ústavem hudební vědy, zanedlouho v rámci školské reformy z roku 1953 zaniká zcela, stejně jako celá Pfd UP

1959 vznik Pedagogického institutu v Olomouci, kam přešla řada pedagogů, mj. i těch vyučujících

výtvarnou výchovu, z Fučíkovy školy; obor výtvarná výchova zde od školního roku 1960/1961 získává autonomii díky zřízení samostatné katedry výtvarné výchovy

1964 současně se zánikem Pedagogického institutu obnovena pedagogická fakulta, na jejíž půdě se etablovala i katedra výtvarné výchovy

1980 katedra výtvarné výchovy sloučena se zrušenou katedrou výtvarné teorie a výchovy FF UP; v roce 1981 přejmenována na katedru výtvarné teorie a výchovy

1991 přejmenována zpět na katedru výtvarné výchovy

**Cesta tam a zase zpátky:
peripetie dějin umění
(a výtvarné výchovy)
na Univerzitě Palackého
v Olomouci**

Ondřej Jakubec

Dovolím si začít osobní poznámkou: Mám rád Olomouc. Vnímám toto jedinečné město jako strukturu se spleťtí tkání, v níž se minulost s přítomností prolínají zřetelně i zastřeně. Představuje tak hmatatelné a současně jen tušené souvrství času, kterým proniká jistý druh tajemství, jehož naléhavost nepřestávám vnímat od dob, kdy jsem v Olomouci začal dějiny umění studovat. Díky učitelům, jako byli zejména Milan Togner (1938–2011), Ivo Hlobil (1942–2021) a Josef Bláha, a také nesmírně inspirativní četbě, k níž nás jako studenty přiváděli – obzvláště sugestivní, „*pohádkově zakouzlené*“¹ *Raněstředověké Olomouci* Václava Richtera (1900–1970) – jsme začínali coby studenti tyto tajemné vrstvy rozpoznávat. Jejich přítomnost však trvá, stejně jako jejich přitažlivost a neodbytná potřeba je zkoumat. Při koncipování této publikace jsem si uvědomil, že do podobné kategorie patří také historiografické vrstvy olomouckých dějin umění, jejich aktérů a okolností. Představují fenomén, který si přes relativně krátké časové rozmezí ve své komplexitě dost možná nezadá s obdobím středověku, k němuž tak inspirativně pronikali

zmínění Václav Richter či Josef Bláha – představitelé dvou různých kontextů, a přece jedné společné tradice vysokoškolských dějin umění v Olomouci. Mapování složitých institucionálních i osobních, historických a kulturních aspektů tohoto oboru na olomoucké univerzitě je proces, který nemůže být nikdy uspokojivý. Mnohé vrstvy minulosti nebudou nikdy odkryty, zůstanou tajemstvím.

Proč jsme se vlastně rozhodli věnovat úsilí přípravě a vydání této knihy? Na počátku stálo připomenutí 30. výročí znovuoobnovení olomoucké katedry dějin umění, jež připadlo na rok 2022. To je nepochybně důvod sám o sobě, ale bylo by to patrně málo, pokud bychom v tomto počínání nespatořovali i hlubší smysl. Takový, jenž je zakotven v samé historické práci, která proměňuje minulost v historii jen tehdy, když v uplynulých událostech nacházíme další významy, a především k nim směřujeme otázky důležité pro naši přítomnost. To činí z historie vždy a přirozeně zaujatou, bytostně interpretativní disciplínu, jejíž princip spočívá v propojování minulého a současného. Toto konstatování nejenom objasňuje obecný rys historizace minu-

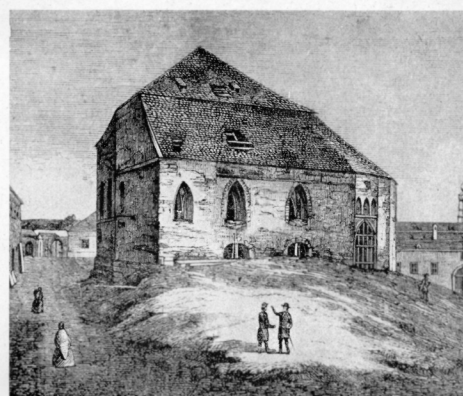
losti, ale o to naléhavěji vystupuje při studiu relativně nedávných dějin.² Vědomá reflexe odpovídá i tomu, že se dnešní olomoucká katedra dějin umění přirozeně vztahuje ke své minulosti a uvědomuje si své spojení s předchozími generacemi, v jejichž stopách kráčí. Také proto se tato kniha nezaměřuje jen na posledních třicet let obnovené katedry dějin umění, ale snaží se o hlubší uchopení její předcházející „artikulace“, k níž v Olomouci od roku 1946 zajímavými způsoby docházelo. Právě vědomí této kontinuity a společenství překonávajících generací je nejspíše oním společným rysem impulsů, které nás vedly k zamýšlení se nad spojitou minulostí, přítomností a snad i budoucností olomoucké katedry. Jakkoliv se tato reflexe snaží být kritická, nelze popřít, že představuje živý a samozřejmě subjektivní pokus o zachycení nedávné doby, přičemž sdílíme nevyhnutelné „osobnostní pojetí“.³ Jakožto autoři jsme sami více či méně aktéry těchto mladých dějin, z nichž nemůžeme vystoupit. Náš retrospektivní pohled ostatně navazuje na podobné snahy jiných vysokoškolských pracovišť.⁴

Reflexe institucionálních dějin umění je důležitým aspektem našeho oboru, ostatně jako i u jiných disciplín. Tento zájem se ostatně projevil v programu celého VII. sjezdu historiků a historiček umění *Infrastruktury (dějin) umění* v září 2021. Je nicméně zajímavé, že v něm s výjimkou prostředí uměleckých škol nebylo nijak reflektováno institucionální zázemí univerzitních dějin umění⁵ – zvláště s ohledem na to, že o rok dříve byla vydána reprezentativní monografie k výročí pražského Ústavu pro dějiny umění, která vyvolala různorodé, intenzivní i kontroverzní reakce.⁶ Je možné, že něco z této kritiky (zejména v tom smyslu, jak byla vyjádřena M. Bartlovou a E. Skopalovou) by mohlo být namířeno i vůči tomuto našemu pokusu. Neměl by ovšem být, přes všechn náš respekt, primárně chápán jako legitimizující projev oddané úcty k našim předchůdcům, což neznamená, že by řadě z nich tento zasloužený respekt nepatřil. Stejně tak ale provázají historii oboru dějin umění a jeho variací v Olomouci temné chvíle, dokládající nejen tíži doby, tlak komunistického režimu či univerzitní mašinerie, ale i morální selhání jednotlivců. Tvář dějin umění

Tab. XI. a) Púdorys kostela sv. Blažeje (?) 1802.

b) Pohled na kostel sv. Blažeje.

1. Václav Richter, *Raněstředověká Olomouc*, Brno 1959, obr. příloha IX (zaniklý kostel sv. Blažeje v Olomouci).

2. Ivo Hlobil a Milan Togner předsedající devátému ročníku symposia *Historická Olomouc*, Wurmova č. 13, 19. listopad 1992.

tak má vedle své explicitní oborové identity, jež se projevuje vědeckou orientací a výukou, také svou skrytou rovinu spletitých osobních vazeb a mocenských vztahů, kterými katedra i jednotlivci různě vstupovali do institucionálních struktur oborových či univerzitních, jež současně sami utvářeli. Především normalizační éra se svou komplementaritou státního útlaku a každodenního života představuje nejistý terén, jež lze nasvěcovat z různých úhlů, a její reflexe vede k různým interpretacím, které by však měly nacházet adekvátní rovnováhu mezi demonizací a bagatelizací.⁷

Studium dějin umění má coby teoretická reflexe výtvarného umění a současně jeho praktická výuka na Univerzitě Palackého v Olomouci dlouhou a neobyčejně složitou historii. Od počátku se paralelně profilovalo v propojení teoretické (uměleckohistorické) i výtvarné, resp. výtvarně-pedagogické složky, dospívající v některých momentech k pozoruhodné komplementaritě odborného studia dějin umění a učitelství výtvarné výchovy. Hranice mezi těmito dvěma přístupy byla poměrně fluidní, zvláště v některých obdobích. Pro základní orientaci ve spletitých osudech oboru dějin umění v kontextu olomouckého vysokého školství poskytují následující řádky úvodní kapitoly stručné nastínění této poměrně spleti-

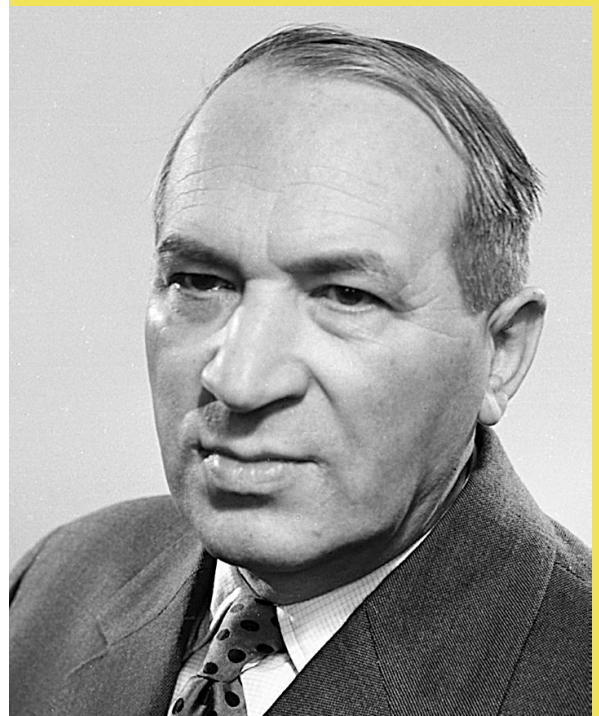
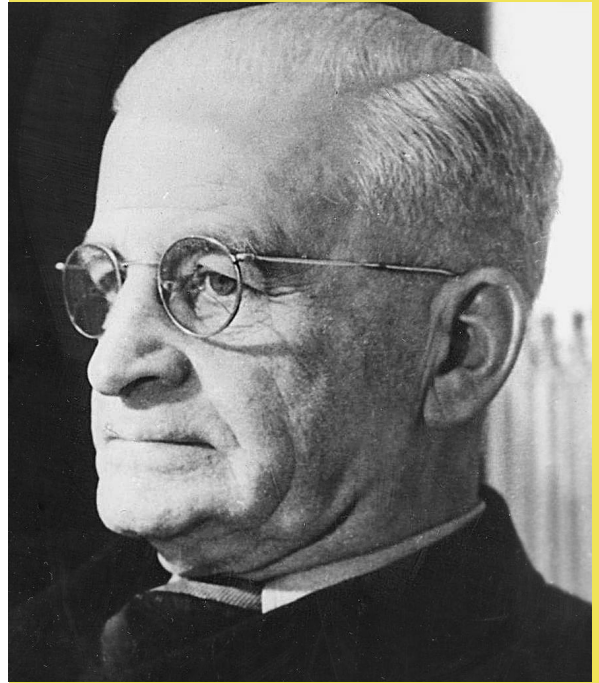
té problematiky, jež bude dále podrobněji rozvedena v samostatných kapitolách.

Již se zrodem obnovené univerzity roku 1946 se studium dějin umění etablovalo na filozofické fakultě a stejně tak se osobitě promítlo i do výuky na fakultě pedagogické, která vznikla ve stejném roce, jen o něco málo později.⁸ Na filozofické fakultě byl v roce 1946 ustaven seminář dějin umění, vedený od června stejného roku Václavem Richterem z Brna, jenž se v roce 1950 spojil s dalšími zdejšími semináři (estetiky, hudební vědy a klasické archeologie) do katedry věd o umění, vedené od října toho roku Bohumilem Markalousem (1882–1952) a poté V. Richterem – struktura katedry tak sestávala z několika ústavů: estetiky, dějin umění, klasické archeologie a hudební vědy a výchovy.⁹ Tato katedra byla definitivně zrušena v roce 1956 a nahrazena působením jiné „uměnovědné“ katedry (výtvarné výchovy), jejíž linie v podstatě vzešla z pedagogické fakulty. Na této fakultě se přistoupilo v roce 1946 k založení ústavu výtvarné výchovy, který zaštiťovaly výrazné osobnosti Josefa Vydry (1884–1959) a Františka V. Mokrého (1892–1975).¹⁰

Pedagogická fakulta však byla v roce 1953 zrušena a postupně se utlumovala také činnost filozofické fakulty, a to na základě školské reformy, nekon-

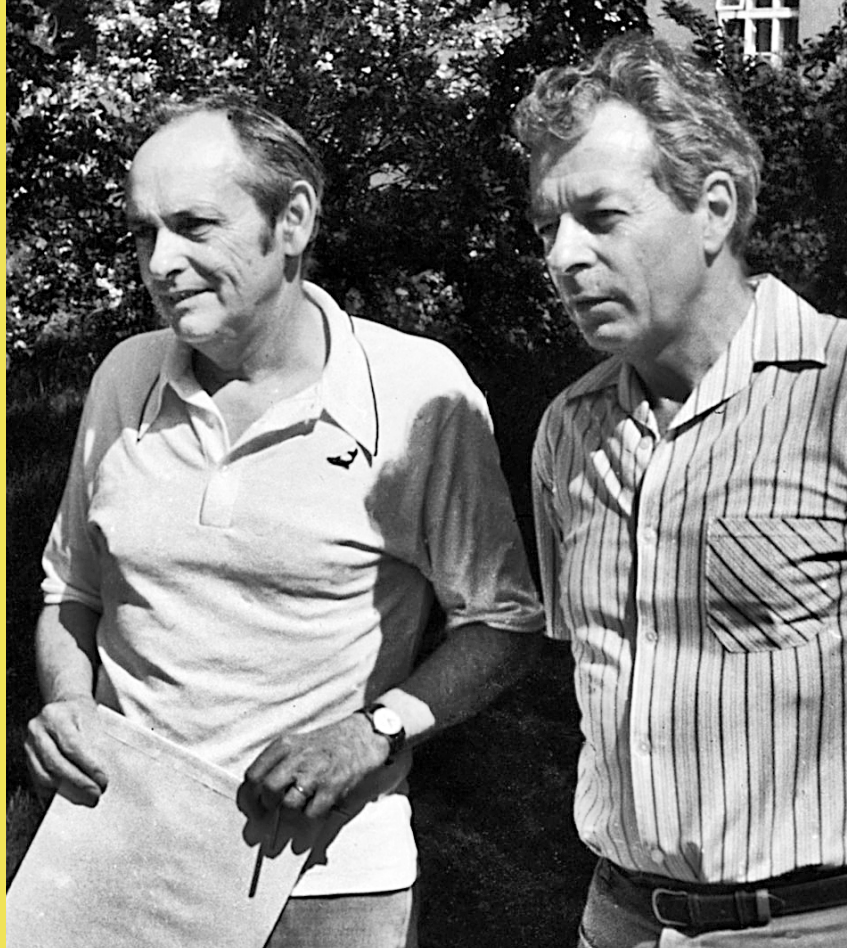
cepčně připravené na základě sovětského modelu, která olomouckou univerzitu zredukovala jen na lékařskou fakultu.¹¹ Cílem těchto a dalších změn přitom bylo maximálně omezit autonomii vysokých škol a zavést jejich důslednou politickou kontrolu. Průvodním jevem pak byl vznik nových, neuniverzitních vysokých škol, jenž vedl rovněž ke ztrátě tradičního postavení univerzit jakožto místa základního výzkumu a zániku řady specializací.¹² V Olomouci v důsledku zmíněné reformy vznikla roku 1953 Vysoká škola pedagogická s dvojicí fakult – společenských a přírodních věd. Na půdě fakulty společenských věd se od počátku etabloval i obor výtvarné a hudební výchovy ze zrušené Pedagogické fakulty Univerzity Palackého, a sice v podobě nové katedry hudební a výtvarné výchovy. Vedle ní v Olomouci od roku 1953 ještě krátkou dobu paralelně koexistovala na utlumované filozofické fakultě katedra věd o umění a s ní i studijní obor Dějiny umění, který však skončil v akademickém roce 1955/1956. Udržel si pak ještě s přechodem a krátkým působením Ivo Krška (1922–1933) na katedře hudební a výtvarné výchovy Vysoké školy pedagogické jistou, byť omezenou kontinuitu.¹³ Po zrušení Vysoké školy pedagogické v Olomouci v průběhu akademického roku 1958/1959 se potom katedra výtvarné výchovy stala součástí

3. Josef Vydra, kolem roku 1948.

4. Bohumil Markalous (Jaromír John), kolem roku 1950.

5. Václav Richter, asi 60. léta 20. století.

6. Ivo Krsek a Zdeněk Kudělka, po roce 1970.

7. Alena Nádvořníková, Václav Zykmund a Miroslav Šnajdr st., 70. léta 20. století.

obnovené filozofické fakulty Univerzity Palackého a zajišťovala zde až do roku 1980 přítomnost univerzitních dějin umění, jakkoliv v osobitém rámci výtvarné výchovy, resp. výtvarné teorie a výchovy.¹⁴

Propojení výuky dějin umění a výtvarné výchovy a jejich určitý souběh na filozofické a pedagogické fakultě s sebou nicméně nesly ještě další specifické okolnosti. V rámci oboru výtvarné výchovy našly totiž dějiny umění od akademického roku 1980/1981, tj. po zrušení (resp. převedení či sloučení) katedry výtvarné teorie a výchovy FF UP, své dočasné útočiště a pokračování na olomoucké pedagogické fakultě. Historie tohoto pedagogického pracoviště má přitom rovněž pozoruhodné osudy a kontinuitu. Zmíněný ústav výtvarné výchovy byl od roku 1946 koncipován J. Vydrou jako prostor pro vzdělávání učitelů výtvarné výchovy na všech stupních všeobecně vzdělávacích škol.¹⁵ Neobyčejně zajímavé pracoviště, hlásící se k tradici Bauhausu, zaniklo po postupném utlumování činnosti definitivně v roce 1953, kdy bylo na pedagogické fakultě nejpr-

ve sloučeno s ústavem hudební vědy a v rámci následné školské reformy z roku 1953 zcela zrušeno, spolu s celou Pedagogickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci.¹⁶ Vedle toho ovšem v Olomouci od roku 1950 působilo i Pedagogické gymnázium, od roku 1955 přejmenované na Fučíkovu pedagogickou školu v Olomouci, poskytující rovněž výtvarné vzdělávání učitelů, a to pro první stupeň základních škol. Po vzniku specifického Pedagogického institutu v Olomouci roku 1959 sem přešla řada pedagogů z Fučíkovy pedagogické školy, kteří se poté věnovali přípravě učitelů pro 1. až 9. ročníky všeobecně vzdělávacích škol. Vyučovala se zde i výtvarná výchova, která od školního roku 1960/1961 získala autonomii zřízením samostatné katedry výtvarné výchovy.¹⁷ Pedagogický institut připravoval učitele pro základní školy, zatímco katedra výtvarné výchovy Vysoké školy pedagogické vzdělávala učitele středškolské.¹⁸

Pedagogický institut sice zanikl v roce 1964, našel však pokračování v obnově pedagogické

